

REKONCEPTUALIZACE ETNICITY: IDENTITA, KATEGORIZACE A MOČ²³⁶

RICHARD JENKINS²³⁷

Z ANGLICKÉHO ORIGINÁLU PŘELOŽILA LENKA J. BUDILOVÁ

Abstrakt

Tento článěk hájí tezi, že etnické identitě je třeba rozumět a konceptualizovat ji jako jeden z příkladů sociální identity obecně a že na proces vytváření a reprodukování sociálních identit mají obrovský vliv zvanějšíku situované procesy sociální kategorizace. Značná část zejména sociálněan-tropologických výzkumnů etnicity, které byly přímo či nepřímo ovlivněny Barthovým dílem *Ethnic Groups and Boundaries* (Barth 1969a), se však zaměřovala především na vnitřní procesy skupinové identifikace, a to na úkor kategorizace. Uznat patřičnou roli kategorizace v procesu sociálního konstruování etnické identity znamená uznat také a) význam moci a vztahů autority (dominance) v tomto procesu, a b) rozdíly, rozpracovány

²³⁶ Přeloženo z anglického originálu Richard Jenkins (1994). „Rethinking Ethnicity: Identity, Categorization and Power,” *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 17, No. 2 (April), str. 197–223. © Routledge.

²³⁷ Původní verze tohoto textu byla prezentována v březnu roku 1992 jako příspěvek na semináři na univerzitě v Århusu v Dánsku, když jsem byl hostujícím profesorem v Institutu etnografie a sociální antropologie (Institut for etnograf og socialantropologi). Rád bych zde vyjádřil svoji ohromnou vděčnost za vřelé osobní přijetí a intelektuální povzbuzení, kterého se mi dostávalo od všech lidí v Moesgårdu. Zvláštní poděkování ve vztahu k tomuto článku patří všem těm, kteří se zúčastnili semináře „Ethnicity a kulturní identita“ (Ethnicity and Cultural Identity), za jejich komentáře, ať už kritické nebo jiné, a mým spoluřečníkům při této příležitosti, Poulu Pedersenovi a Torbenu Vestergaardovi, za jejich významný podnět v okamžiku, kdy jsem poprvé koncipoval tento text.

Další obohacení pro tento text znamenala diskuse na konferenci „Sociální řád v postklasické sociologii“ (Social Order in Post Classical Sociology), která byla uspořádána při příležitosti odchodu profesora Michaela Bantona do výslužby na Univerzitě v Bristolu v září 1992, a přišné posouzení, jehož se mu dostalo ze strany recenzentů tohoto časopisu. Kromě toho mi cenné kritické připomínky poskytl také John Campbell, Len Mars, John Rex a Hilary Stanworthová. Jsem vděčný všem, kteří se na této práci nějakým způsobem podíleli. Je však na místě uvést také obvyklé dementi: za všechny argumentační nedostatky a obsahové chyby v tomto textu nesu plnou zodpovědnost pouze já sám.

v tomto textu, mezi nominální a faktickou dimenzí etnické a dalších sociálních identit. Na závěr tento text představuje také náštin důležité výzkumné agendy zabývající se souvislostmi sociální kategorizace.

***

Jedním z nejlivnějších modelů etnicity a mezietnických sociálních vztahů je ten, který společně se svými kolegy nastínil v knize *Ethnic Groups and Boundaries* sociální antropolog Fredrik Barth (Barth 1969a). Perspektiva předložená v tomto sborníku vycházela jednak z metateoretického modelu sociálních forem vytvářených interpersonálním jednáním (*transakcemi*)²³⁸, který Barth nastínil ve své dřívější práci *Models of Social Organization* (Barth 1966), a jednak ze strukturálněfunkcionalistické tradice zabývající se studiem „plurálních společností“ (R. Cohen 1978; Jenkins 1986a). Barthovský přístup se však od strukturálněfunkcionalistického přístupu, který tehdy sociální antropologii dominoval, velmi výrazně odchýlil, neboť kladl důraz na vlnění samotných aktérů a na to, jakým způsobem sami racionálně rozhodují, místo toho, aby jednolivce považoval za víceméně determinované, nespécifikované „nosi-tele“ hodnot a norem jejich kultury.

Barthovo originální pojetí etnicity sestává z několika prvků. Přední místo je třeba přiznat jeho postřehu, že etnicita není neměnným shlukem kulturních rysů, které stačí vyjmenovat, abychom dokázali identifikovat jednolivce jako „X“ nebo „Y“, nebo určit hranice mezi etnickými skupinami. Etnicita je spíše situace definovaná, vytvářená v procesu sociálního jednání (*transakcí*), k němuž dochází na etnické hranici či na přič touto hranicí (kterou tím pomáhá utvářet). Etnické hranice jsou prostupné, existují navzdory tomu, že je překračují lidé a informace; kritéria přisuzování etnické příslušnosti, stejně jako její deklarace, se mění z hlediska své povahy i významu.

Barth své pojetí etnicity později mírně modifikoval, třebaže jeho podstata stále výrazně vycházela z původní verze představené v roce 1966 v díle *Models of Social Organization* (Barth 1966). Jeho současná pojednání kulturního pluralismu v komplexních společnostech vyzdvihuje význam historie vedle neustálého střídání různých tady a teď v rámci sociální interakce (Barth 1984; 1989). Barth se odvolává na historii ve dvou

238 Fredrik Barth je výrazným představitelům přístupu, který je v sociální antropologii označován jako transakcionismus a který zdůrazňuje (v kontrastu vůči strukturálněfunkcionalistickým pojetím společnosti), že sociální svět je utvářen především strategiemi, rozhodnutími a jednáním jednotlivých aktérů. Protože překladem by se – v angličtině kvůli danému emblematickému termínu zcela explicitní – vazba na uvedený přístup dílem vytvářela, na některých místech daný výraz ponecháváme (pozn. překl.).

různých významech: za prvé jako na probíhající sled událostí, který vytváří kontext a obsah toho, co se odehrává tady a teď, a za druhé jako na „proudy“ určitých „tradíci“ – odkaz k Robertu Redfieldovi je zde explicitní – v jejichž rámci jsou lidé do různé míry lokalizováni a na nichž se v různé míře podléjí. Přihlížení k historii posouvá důraz od individualistického voluntarismu jeho dřívějších prací (což bývá jedna z obvyklých výtek Barthově práci: srov. Paine 1976; Evens 1977) směrem k weberovskému uznání nezamýšlených důsledků jednání. Uznání klíčové pozice historie má kromě toho také za následek hledání vzorců, vlivů a důsledků v rámci širší sociální a geografické oblasti; pozornost je třeba věnovat faktorům nacházejícím se jak uvnitř, tak vně sociálního prostředí, lokálního společenství či regionu, který je předmětem analytického zájmu.

Ve většině ohledů však Barth zůstal věrný své původní pozici z díla *Ethnic Groups and Boundaries*, zejména pokud jde o primární význam připisovaný vnímání a definicím aktérů. V tomto textu se zaměřím právě na tuto stránku jeho díla: doufám, že využitím jednak silných stránek a vzhledů barthovského paradigmatu a jednak tradice prací, které inspirovalo, přispěji k prohloubení našeho porozumění etnicitě. Tento text nepředkládá alternativu, která by předstírala revolučně nový přístup, ale spíše načrtává několik prvků z Barthovy koncepce etnicity a vylouží jejich důsledky v souvislosti s některými argumenty o sociální identitě obecně. Můj hlavní cíl je prostý: poskytnout podnět k dalšímu – faktickému i teoretickému – rozšíření (zejména sociálněantropologického) diskursu o etnicitě. Doufám, že tímto způsobem současně také prokážu význam studia etnicity pro diskuse týkající se sociální identity.

Skupiny a kategorie

Etnicita je podle Bartha výsledkem jednání aktérů (*transakcí*), přičemž odpovídající jednání (*transakce*) dělí na dva základní typy. Za prvé se jedná o procesy *vnitřního definování*: aktéři před členy vlastní skupiny i členy jiných skupin deklarují, jak vymezují svoji podstatu či identitu. To může být individuální, na jednolivce zaměřený proces, nebo se může jednat o proces kolektivní, skupinový, ačkoli hovoří o etnicitě má smysl pouze v individuálním smyslu, kdy vymezená identita a její vyjádření odkazují k rozpoznatelné sociálně konstruované identitě a čerpají z repertoáru kulturně specifických zvyků. Tyto procesy, třebaže jsme je na počátku představili jako vnitřní, jsou nevyhnutelně transakční a sociální (a to i v individuálním případě), protože předpokládají jak obecens-stvo, bez něhož by nedávaly žádný smysl, tak významový rámec pocházející zvenčí.

Ve druhém případě máme co do činění s procesy *vnějšího definování*. Jedná se o procesy zaměřené na druhé, v jejichž rámci jedna osoba nebo soubor osob definuje druhé jako „X“ či „Y“ nebo jakýmkoli jiným způsobem. V případech, kdy panuje všeobecný konsenzus, bývá tato definice potvrzením vnitřní sebedefinice těch druhých. Naopak, konfliktním konci škály různých možností však dochází k tomu, že jeden soubor aktérů přičkne jinému souboru jednotlivců určitě označení a charakterizaci, které potom významným způsobem ovlivňují sociální zkušenost kategorizovaných.

Tento proces vnějšího definování může být teoreticky individuálním aktem: osoba A definuje osobu nebo soubor osob B např. jako „X“ nebo „Y“. Ze dvou důvodů si však lze vnější definici jen těžko představit jako primárně individuální proces. Za prvé, tento proces zahrnuje více než pouhé občerstvo: druzí jsou zde předmětem definování a součástí takové situace je významný zásah do jejich života, jeho ovlivňování. Vnější definice je tak nevyhnutelně ukotvena v sociálních vztazích. Za druhé, schopnost úspěšně ovlivňovat životy druhých lidí předpokládá buď moc, nebo autoritu, která to umožní. Uplatňování moci znamená, že přístup ke zdrojům a jejich ovládnání jsou založeny na soutěžení, zatímco autorita je z vlastní definice účinná pouze tehdy, když je legitimní. Moc a autorita jsou tedy nevyhnutelně ukotveny v sociálních vztazích.

Rozlišování mezi vnitřním a vnějším definováním má primárně analytickou povahu. V komplexitě každodenního sociálního života jsou obě dané složky chronicky vzájemně provázány. Kategorizace „oni“ je totiž tak osvědčeným protějškem při vymezování „nás“, že by bylo hříchem ji nevyužívat, a stejně tak je definice „my“ do značné míry výsledkem dějin vzájemných vztahů s celou škálou významných druhých (Hagendoorn 1993). Toto je, přirozeně, jedna z původních Barthových tezí: etnicita, vytváření, reprodukování a transformace sociálních hranic etnických skupin je obousměrný proces, který se odehrává napříč hranicí mezi „my“ a „oni“. Na individuální úrovni, při vytváření osobních identit, lze konstatovat něco velmi podobného: identita se objevuje v obousměrném sociálním procesu, v interakci mezi „egem“ a „druhým(j)“, uvnitř a vně. Identita, ať už sociální nebo individuální, se vytváří právě v setkávání vnitřní a vnější definice.

Lze namítnout, že navrhovaná ekvivalence kolektivní/sociální a individuální/osobní identity je matoucí: hranice *sejf* jsou pevné a neproblematické způsobem, který například v případě sociálních skupin neplatí, zejména proto, že koncepce *sejf* je ohraničena tělem a v těle. Existuje však řada důvodů pro to, abychom tento argument nepřijali. Za prvé, bez ohledu na to, jestli se rozhodneme následovat Freuda nebo Piageta, se zdá zřejmé, že poměrně pevná hranice *sejf* vzniká tím, jak se dítě bě-

hem svého života v průběhu raného interaktivního procesu, v němž definuje a je definováno, psychologicky odděluje od svých významných druhých (Stern 1985). Za druhé, existuje zavedené chápání dospělé osobní identity či sebeidentity, které považuje obsah, hranice a (což je nejdůležitější) pevnost takové identity v důsledku průběžně se měnících okolností za proměnlivé (např. Giddens 1991). A nakonec, i tehdy, když jsou hranice *sejf* po většinu času stabilní a považované za samozřejmé, platí to pouze tehdy, dokud to platí. Když to přestane být pravda, když se hranice mezi *sejf* a druhými oslabí nebo mizí, může být výsledkem řada více či méně vážných (a několi neobvyklých) narušení *sejf*, která bývají v západní kultuře chápána jako psychiatrické poruchy (pro jedno možné porozumění tomuto procesu, v rámci modelu analogického distinkci mezi vnější a vnitřní definicí, srov. Laing 1971). Rozšíříme-li logiku tohoto posledního bodu, hranice kolektivní identity jsou rovněž považovány za samozřejmé, dokud nejsou ohroženy.

Kontrastující procesy vnitřní a vnější tvorby identity lépe objasníme, vyjdeme-li z konceptů odvozených z metodologie sociálních věd. Pro sociologické i antropologické bádání je klíčová klasifikace lidských společenství. Jednou z distinkcí využívaných pro tyto účely, která se dlouhodobě osvědčuje, je rozlišování mezi *skupinami* a *kategoriami*:

Kategorie. Třída, o jejíž povaze a složení rozhoduje osoba, která kategorii definuje; například jednotlivci, jejichž výtělek se pohybuje v určitém daném rozmezí, mohou být považováni za kategorii pro účely výběru daně z příjmu. Kategorii je tedy třeba odlišit od skupiny vymezené charakterem vztahů mezi jejími členy. (Mann 1983: 34)

Skupina tedy vychází z procesů vnitřního vymezování, zatímco kategorie je definována zvenčí. Tato distinkce se týká především postupů, které využíváme při utváření sociálního světa jako náležitěho objektu empirických zkoumání a teoretické analýzy. Jako taková má tedy význam i za hranicemi bádání o etnicitě a etnických vztazích. Například v diskusích o sociální třídě se často objevují spory o to, který z principů definování je nejvhodnější pro adekvátní ustavení třídy jakožto nástroje, resp. předmětu analýzy. V této souvislosti by tato distinkce mohla být ilustrována slavnou Marxovou opozicí mezi „třídou o sobě“ (kategorie) a „třídou pro sebe“ (skupina). Odkaz k Marxovi pak připomíná, že rozlišování je pochopitelné mnohem více než jen metodologickou distinkcí. Sociální skupiny a sociální kategorie jsou různé druhy kolektivit existující v sociálním světě. Marxovo chápání rozvoje třídního vědomí předpokládá existenci sociální kategorie, vymezené odkazem k odcizení od výrobních prostředků, která se stává sociální skupinou, jejíž členové se identifikují

navzájem ve svém kolektivním neštěstí a jejichž potenciál ke společné akci je založen právě na této identifikaci.

Zatímco tedy sociální skupiny definují samy sebe, určují své jméno, svůj charakter a své hranice, sociální kategorie jsou identifikovány, definovány a vymezovány druhými. Většinu sociálních kolektivů lze charakterizovat jako do určité míry vymezenou oběma způsoby. Každá ze stran této dichotomie je zároveň obsažena v té druhé a sociální identita je výsledkem vzájemné interakce procesů vnitřního a vnějšího definování. To, jestli se v konkrétním případě rozhodneme, že budeme hovořit o skupině nebo kategorii, bude záležet na rovnováze nastolené mezi vnitřními a vnějšími procesy v dané situaci. Jedná se tudíž o otázku míry.

Třebaže je nepochybně pravda, že historicky sociální antropologie – pokud *individuální* identitu vůbec brala v úvahu – upřednostňovala sociální či vnější vnímání před vědomím *sejfi* či vnitřním vědomím (A. P. Cohen [1992] 2005: 222), důraz postbarthovské antropologie etnicity a kolektivní identity (viz např. Wallmanová 1978, 1986; A. P. Cohen 1982, 1985, 1986; Eriksen 1991) směřoval na druhou stranu dialektiky vnitřní – vnější: na procesy skupinové identifikace spíše než sociální kategorizace (Jenkins 1986a). Existují pro to přinejmenším tři důvody. Za prvé, antropologie ve svém naděšení pro „jinakost“ a pro svůj model sociálního světa v zásadě (pořád) ještě nevychází z premisy konfliktu – bez ohledu například na interní teoretické debaty mezi transakcionalismem a strukturálním nebo na dopad různých motivů postmodernismu – má sklony velebit etnicitu jako sociální kapitál. Činí tak za cenu toho, že nevěnuje dostatečnou pozornost etnicitě jako sociálnímu závazku nebo stigmatu. Za druhé je daný postoj posilován faktem, že naěšení pro transakční model sociálního života – etnicitu jako proces – byvá zpravidla doprovázeno představou sociálních vztahů jako zakotvených v reciprocitě, směně a relativně spravdivém jednání. Za třetí, převládající důraz, který antropologie klade na zúčastněné pozorování jako metodologickou podmínku *sine qua non* své disciplíny, vede antropology k tomu, že se soustředí na sber dat v průběhu bezprostředních setkání nebo přímého pozorování. Procesy kolektivního vnitřního vymezování mohou být takovým přístupem zkoumány snaže než jejich vnější protější.

Barthovský model však k této antropologické předpojatosti *nevede*, jak dobře dokládá Eidheimův příspěvek „When Ethnic Identity is a Social Stigma“ (ve sborníku *Ethnic Groups and Boundaries* [Eidheim 1969]). Zkoumání procesů etnické a jiných forem kategorizace by tedy v ideálním případě mělo představovat rozšiřování, zdokonalování a rozvíjení barthovské perspektivy. Právě to máme v úmyslu na zbyvajících stránkách tohoto článku.

Avšak dříve než budeme pokračovat dále, je třeba si vyjasnit ještě jednu otázku, která byla dosud jen naznačena. Když hovořím o názvech, povaze a hranicích skupin a kategorií, naznačuji, že identita je „vytvářena“ několika charakteristickými liniemi, třebaže jsou možná rozlišitelné pouze analyticky. Pro nás budou podstatné zejména dvě z těchto linií. Sociální identita, ať už je to identita etnická nebo jakákoli jiná, je jak nominální, tedy je jménem, tak faktická, tedy je významem či zkušeností, což je opozice, která je skryta v rozlišování mezi hranicemi a jejich obsahem, a přibližně odpovídá ořípané distinkci mezi „statusem“ a „rolí“. Tato dichotomie je důležitá, protože je možné, aby se jedna její strana proměnila, aniž by se proměnila také ta druhá, podobně pak jedna strana může být výsledkem vnitřních procesů identifikace a druhá strana zase procesů kategorizace. Ačkoli kategorizace například nemusí nutně vést ke změně jména či hranice dané identity, může mít výraznou schopnost definovat, co to znamená být nositelem takové odpovídající identity, zkušenost „být X“. Důsledky tohoto potenciálu rozebereme dále v tomto textu.

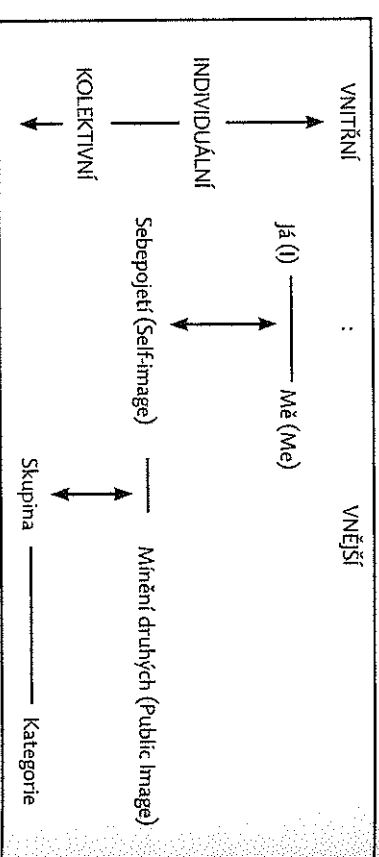
Sociální kategorizace

Rozlišování mezi vnitřním a vnějším definováním a mezi skupinami a kategoriemi nám umožňuje přemýšlet o etnické identitě na několika různých úrovních v rámci jednotného analytického rámce. Jeden z principů takového uvažování je schematicky znázorněn ve schématu 1. Ve vztahu k tomuto schématu však bude nejprve asi třeba objasnit, že se netýká (jak už je naznačeno v jeho popisku) pouze etnicity. Jestliže má toto schéma nějaké využití, je platné pro všechny druhy sociální identity. Za druhé, vertikální spojnice naznačují kontinuum odstupňované diferenciací, horizontální pak zase dialektickou syntetickou jednotu. V tomto smyslu by tedy dichotomií vnitřní – vnější nemělo být rozuměno tak, že znamená akceptování intelektuálních dualismů jako myšlení – jednání nebo subjektivní – objektivní (a bezpochyby by bylo možné na tento seznam přidat mnohé další). Tyto dualismy je obtížné hájit a mezdá se, že by snahám o porozumění sociálnímu světu přispívaly čimkoli užitečným (Jenkins 1981; viz též Bourdieu 1990: 23–141).

Co tedy schéma 1 znamená? To, že jsme dichotomie vnitřní : vnější znázornili prostřednictvím spojnic, a nikoli ostrých zlomů, naznačuje řadu vzájemných vztahů. Za prvé existuje vliv vnějšího definování (ze strany těch druhých) na definici/definice vnitřní. Dále je třeba si uvědomit, jaký význam má pro naše vnitřní vymezování to, jak kategorií zujeme, neboli naše definování těch druhých: proces vymezování „nás“

totiž vyžaduje, aby „oni“ od „nás“ byli oddělení nebo aby byli s „námi“ uvedeni do kontrastu. Nakonec je třeba vzít v úvahu to, že předchozí vnitřní vymezení mohou představovat obranu před snahami o vnucení definice zvenčí. Zkušenost kategorizace může posilovat stávající skupinovou identitu prostřednictvím procesu rezistence a odporu. K utváření skupinové identity tak může přispívat sdílená zkušenost toho, že skupina je kategorizována zvenčí (ačkoli to, jakým způsobem k tomu bude docházet, je spíše otázkou pro empirický výzkum než záležitostí teoretické předpovědi). Obdobně pak bude skupinová identifikace pravděpodobně nabývat své formy, přinejmenším zčásti, prostřednictvím (ať již pozitivního či negativního) kategorizování těch druhých. Analogická argumentace přitom může být představena také v individuální/psychologické rovině.

schéma 1: Podoby a procesy sociální identity.

Zdroj: Zpracováno autorem.

Dalším krokem bude podrobněji rozkrýt některé ze sociálních procesů, které jsou shrnuty ve schématu 1. Na nejnižší, na jednotlivce zaměřené úrovni, se nachází distinkce mezi „já“ (I) a „mě“ (me), která – ačkoli je inspirována Charlesem Hortonem Cooleyem ([1902] 1964: 168–263) – v této formulaci pochází z Meada (1934: 173–226), teoretika, který bývá sociálními antropology „překvapivě neuznávaný“ (A. P. Cohen 1992: 226). Máme-li parafrázovat Georga Herberta Meada, „já“ je ten aspekt *self*, který reaguje na druhé, zatímco „mě“ se skládá z postojů a reakcí druhých, tak jak jsou integrovány do *self*.

Tato dichotomie by pochopitelně mohla být interpretována také jako vycházející ze základní Freudovy distinkce mezi „egem“ a „superegem“. V průběhu nejranější socializace se u každého lidského jedince rozvíjí jedinečná osobnost, vědomí *self*, které – ačkoli to nemusí být vždy vědomé – je jedním ze základních pilířů naší „ontologické jistoty“ (Giddens

1991: 36–46). Značná část tohoto „vědomí *self*“ se nachází v té oblasti ne-reflektovaných zvyků – ani vědomých, ani nevědomých – která je onou produktivní oblastí jednání, již Bourdieu označuje jako „habitus“ (Bourdieu 1990: 53–97). Toto „vědomí *self*“ není pouze „psychickým“ jevem, ale je důvěrně spjato s fyzickou integritou člověka. *Self* se vždy nachází v rámci těla.

Vědomí *self* se vytváří v průběhu raných verbálních i neverbálních dialogů, v rámci komplexní interakce dítěte s jeho významnými druhými, která zahrnuje jak separaci od nich, tak identifikaci s nimi. Mínění těchto druhých – typicky v první řadě rodičů – bývá internalizováno jako „mě“ (me). Toto mínění druhých dítěti říká „jednak kdo je, a jednak jak by mělo jednat, přičemž se jedná o dvě strany téže mince. Jedná se o interakční proces učení v rámci primární socializace, který funguje v rovině vědomé i méně vědomé a který vytváří vnitřní vztah, ať už harmonický „vyhladěný“ či nikoli, mezi individuálními požadavky „já“ (I) a společen- skými nároky „mě“ (me) (na něž můžeme v této souvislosti nahlížet také jako na reprezentaci kultury). Základní vědomí *self* se utváří v tomto počátečním a neustále pokračujícím vztahu mezi „já“ (I) a „mě“ (me).

Snadno si lze představit, jakým způsobem může primární socializace obsahovat etnický prvek: dítě se naučí nejen tomu, že on či ona je „X“, ale také co to znamená z hlediska sebeúcty a jaký je význam slušného a nevhodného chování, stejně jako co znamená nebýt „X“, tedy být například „Y“ či „Z“ (Epstein 1978). To hraje obrovskou roli například ve společnostech, v nichž je „rasová“ kategorizace významným principem sociální organizace a stratifikace (Goodmanová 1964; Milner 1975; Troyna, Hatcher 1992).

Posuneme-li se k distinkci mezi *sebepojetím* (self-image) a *míněním druhých* (public-image), můžeme říci, že má cosi společného s Maussou ([1938] 1985: 12) konceptualizací rozdílu mezi „rolí“ (personnage) na jedné straně, a na straně druhé kombinací „osoby“ (personne) a „self“ (moi). Sebepojetí, tak jak mu rozumím já, je způsob, jakým vidíme sami sebe, stejně jako, což je možná ještě důležitější, způsob, jakým bychom chtěli, aby nás viděli druhí.

Nezbytným výchozím bodem při jakékoli snaze o porozumění tomu, jak to funguje v sociální interakci, je samozřejmě Erving Goffman (1969, český 1999). V kontextu této debaty je nejdůležitější následující Goffmanova argumentace týkající se „prezentace *self*“: 1. je to záležitost performance, 2. neexistuje žádné jednotné, konzistentní *self*, ale spíše celá škála různých aspektů či projevů *self*, v závislosti na sociální situaci, 3. obrovský význam má management ošemetného vztahu mezi požadovanou prezentací *self* a dalšími, protichůdnými aspekty naší biografie a současné situace; 4. pro úspěšný management dojmů je

klíčové potvrzení naší prezentace ze strany druhých, ne-li přímo jejich spoluúčast a spolupráce. Homologie mezi Goffmanovým pojetím sociální osobnosti jako performativní a procesuální a Barthovým modelem transakční etnicity je očividná.

Třetí a čtvrtý výše uvedené bod zaměřují naši pozornost na druhou stranu mince, na mínění druhých, tedy na znepokojivou otázku, jak nás vidí ostatní. Není třeba nijak zvlášť zdůrazňovat to, že mezi sebepojetím a míněním druhých nexistuje žádná nutná korespondence. Navíc to, jak nás vnímají ostatní, není vždy snadné zjistit. Kromě očividného epistemologického problému (pradávné filosofické otázky „vědomí těch druhých“) pro to existuje řada důvodů. Za prvé, obecně se může snažit své mínění o aktech a jejich performanci tajit. Za druhé, aktéři mohou, z řady strategických a taktických důvodů, usilovat o prezentaci něčeho jiného než „skutečného“ sebepojetí. Za třetí, z nejrůznějších interakčních, institucionálních či jiných vnějších příčin může mezi oběma stranami docházet k chybám v komunikaci. Za čtvrté, osobní psychologické nastavení, které je nedílnou součástí osobnosti, může v případě značného nesouladu mezi sebepojetím a míněním druhých bránit přiznání si znepokojivého mínění druhých. Nicméně, i když tato omezení připustíme, bude mezi sebepojetím a míněním druhých vždy existovat přinejmenším určitá interakce, určité procesy vědomého či nevědomého přizpůsobování v neustále probíhajícím procesu vytváření a přetváření sociální identity.

Toto tvrzení můžeme přiblížit pomocí jednoho příkladu. Jednou z nejvýznamnějších sociálních identit je identita vymezená zaměstnáním. Pro řadu lidí totiž představuje základnu zajišťující jejich životy. Zároveň velmi úzce souvisí se sociálním statutem. Tak tomu bylo v předmoderním světě a je tomu tak i dnes. V moderních průmyslových společnostech zahrnuje postulat identity založené na povolání element volby. Tato volba však funguje pouze v rámci přísných omezení a obecně je bilateralní: v procesu uznání či neuznání aspirací jednotlivce na danou zaměstnaneckou pozici hrají klíčovou roli druhí, *gatekeeperi* toho či onoho druhu působící v rámci vzdělávacího systému a pracovního trhu. Jedenec, který chce uskutečnit své ambice, což je pravděpodobně samo o sobě moderním fenoménem, musí získat kvalifikaci, požádat o pracovní místo a zajistit si spolupráci ze strany mocnějších druhých. U mnoha mladých lidí je v rámci tohoto procesu, nejprve ve škole a následně ve světě zaměstnání a nezaměstnanosti, dosaženo konvergence mezi aspiracemi a výsledky, mezi sebepojetím a míněním druhých, která je kulturně rozpoznávána jakožto „realismus“ a je jedním ze zdrojů stability v očividně nespravedlivém světě (Willis 1977; Jenkins 1983).

Nejsou to však jen aspirace, co se přizpůsobuje v důsledku reakcí a hodnocení ze strany druhých; také identita je proměnlivá a vystavená

různým vlivům. Například etiketizační teorie v rámci sociologie deviance naznačuje, že i deviantní identity mohou být internalizovány v důsledku toho, že je daný jedinec veřejně kategorizován jako ten, kdo porušuje zákon a řád, a podle toho je s ním také zacházeno (Becker 1963; Matza 1969; Lemert 1972). Méně často se pak poukazuje na skutečnost, že podobný proces pravděpodobně funguje také s ohledem na pozitivní či společensky vysoce hodnocenou kategorizaci. Vnější sociální svět je tedy stejně tak zdrojem sebetučty jako hrozivým prostředím nepřátelské etiketizace.

Podobně jsou přisuzovány identity jedincům také ve škole (Cicourel, Kitsuse 1963; Rist 1977) a na pracovním trhu, v dialektickém procesu vnitřního a vnějšího definování. Jedinec je určitým způsobem identifikován významnými druhými, kteří se díky své moci či autoritě nacházejí v takovém postavení, že mohou svoji definici daného jednotlivce a celé situace prosadit a tím utvářet celou jeho další životní dráhu z hlediska jeho identity. V průběhu času může zkušenost jednotlivce s důsledky toho, že byl takto kategorizován, vést k přizpůsobení vlastního sebepojetí ve směru stigmatizujícího mínění druhých. Například člověk, který je definován jako „nespolehlivý“ a který je nejen považován za nedůvěryhodného, ale je takto také veřejně označen a je mu odpuřán přístup k událostem, které vyžadují spolehlivost (která by tak mohla být názorně dokázána), se v důsledku toho může stát tak nespolehlivým, za jakého je považován. Představa nespolehlivosti se tudíž může stát jednou z významných dimenzí jeho vlastního sebepojetí. Tento model se však pochopitelně může týkat rovněž začlenění pozitivních mínění druhých do vlastního sebepojetí.

Podíráme-li se na diskriminaci na pracovním trhu a tlumení či povzbuzení aspirací (příjemně oba tyto efekty jsou možné) u těch etnických menšin, které jsou takovou diskriminací zasázeny, jsou důsledky těchto příkladů pro etnicitu očividné. Kumulativním efektem takové pozice, není-li zpochybněna určitými proudy rezistence v rámci etnické komunity či komunit, kterých se daná definice týká, může být v nejllepším případě rozvoj specifické etnické niky v oblasti zaměstnání a společné přijetí určitého stropu pracovní mobility. V nejlhorším případě bude vlastní sebepojetí jakožto stigmatizované a diskriminované menšiny vzájemně reagovat s diskriminací a exkluzí v bludném kruhu znevýhodnění, tak jako je tomu v řadě severoamerických městských čtvrtí (Liebow 1967; Hannerz 1969; Anderson 1978). „Realismus“ tak, přinejmenším zčásti, ustavuje „realitu“.

Etnické znevýhodnění na pracovním trhu se může zdát velmi vzdálené Goffmanově mikrointerakční perspektivě. Pro naše účely bude možná lepším příkladem lehkost, s níž obyvatelé Severního Irsku prohlásují, že v sociální interakci dokážou „rozpoznat“ rozdíly mezi katolíky

a protestanty (Burton 1978: 37–67; Jenkins 1982: 30–31). Obojí je však založeno v podstatě na stejných principech. „Pracovní trh“ totiž není vlastně ničím jiným než abstrakcí z celé plejády nescenných setkání, v nichž jsou možnosti uchazečů o zaměstnání závislé na kategorizujících rozhodnutích o tom, kdo by měl dostat jaké zaměstnání (Jenkins 1986b). Ačkoli se v tomto okamžiku nabízí otázka, kdo je oprávněn a schopen taková rozhodnutí činit a prosadit, slouží tento příklad k propojení mikrointerakce vlastního sebepečení a představy o sobě samém s širším společenským rejstříkem skupin a kategorií.

Většina diskusí o etnicitě se odehrává na úrovni *sociálních skupin*, přičemž důraz je kladen na vnitřní kolektivní definici vlastní odlišnosti: „[...] etnické skupiny jsou kategoriemi askriptce a identifikace ze strany samotných aktérů [...]“ (Barth 1969b: 10). Třebaže je z Bartha pojednání zřejmé, že výraz „aktéři samotní“ může označovat aktéry na obou stranách etnické hranice, je stejně tak (byť jen implicitně) zřejmé, že explanáční a analytická přednost je dáána identifikaci v rámci etnické hranice. V tom, proč tomu tak je, je určitý smysl. Nárok na etnickou identitu musí být uznán obecněstvem „cizinců“ či „těch druhých“, protože bez takového obecněstva by tento nárok vůbec nevznikl, nemá však patrně příliš smyslu hovořit o určité etnicitě, pokud by tato etnicita sebe samu jako takovou v určitém okamžiku neuznala.

Vyjádříme-li tuto záležitost uvedeným způsobem, bude antropologický důraz na vnitřní skupinovou identifikaci zřejmý. Ponecháme-li stranou rozsáhlou literaturu zabývající se kastami a hierarchií v Indii a jinde, protože ta se nevěnuje etnicitě jako takové (což je nejen velká, ale pro mnohé čtenáře možná také neobhájitelná výjimka), setkáme se v antropologické literatuře věnované etnicitě jen s málo příklady explicitního zájmu o *sociální kategorizaci*. Ovšem příklady, které nalézt lze, dostatečně dokládají hodnotu takového přístupu.²³⁹ Pro naše účely bude stačit jeden takový příklad (Stuchlík 1979).

Podíváme-li se na dějiny evropské koloniální expanze do Chile, uvědomíme, že Španělé se poměrně záhy – v 16. století – dostali do kontaktu s domorodým obyvatelstvem dnes známým jako Mapučové. Stuchlík za použití dokumentárních pramenů identifikoval pět různých způsobů, jimiž Španělé, a po nich Chileané, v průběhu následujících století Mapučce v historické posloupnosti kategorizovali jako „statečně a neohrožené válečníky“, „krvelačné bandity“, „jiné opilecké rudochy“, „břimě bílého muže“ a „mírumilovné divočky, jimž chybí vzdělání“. Hlavní síla této

analýzy – která, ačkoli nevyplývá o dopadu těchto kategorizací na skupinovou identitu Mapučů, naznačuje některé jejich důsledky pro jejich život – spočívá v tom, že ukazuje, že tato kategorizační schémata neodrážejí „faktické“ znalosti o Mapučích. Spíše vypovídají o lokálních politických strategiích, cílech, které si Španělé či Chileané ve vztahu k Mapučům vytýčovali. Dozvídáme se z nich nikoli o těch, kdo jsou kategorizováni, ale o těch, kteří kategorizují – o tom, jak vidí sami sebe a své cíle. Tím, co se zde konstruuje, je spíše než co jiného chilská identita.

Bylo by asi možné poukázat na obecnější téma týkající se antropologického bádání jako takového, a to především s ohledem na koncept „primivnosti“ jako způsobu kategorizace jiných kultur (Boon 1982; Kuper 1988). Antropologové však našťásti – na rozdíl od španělských kolonizátorů či chilských úředníků a politiků – obecně nikdy nedokázali prosadit, aby jejich definice výraznějším způsobem ovlivňovaly životy kategorizovaných, třebaže jejich nepřímý vliv by neměl být podezříván.

Problématika „primivnosti“ nás přivádí ke vztahu mezi etnicitou a „rasou“, přičemž při zkoumání „rasy“ a rasismu máme co do činění s jedním z nejmocnějších nástrojů sociální kategorizace. Pokud jde o vztah mezi „rasou“ a etnicitou, není odborná literatura zajedno. Sandra Wallmanová například tvrdí, že oba tyto koncepty jsou v podstatě koncepty stejného řádu: fenotyp, což je obecně to, co míváme „rasou“, je pouze „jedním prvkem v repertoáru znaků vymezujících hranici“ (Wallmanová 1986: 229). Na jiném místě ale debatu o vztahu mezi „rasou“ a etnicitou odmítá jako „slovičkaření“ (Wallmanová 1978: 205). Tento postoj však není úplně přesvědčivý. Etnicita je z historického a kulturního hlediska všudypřítomnější než situace, které označujeme jako „rasové vztahy“. Etnické vztahy nejsou nutně vztahy hierarchie, vykořisťování a konfliktu, což ale pravděpodobně platí pro „rasové vztahy“ (Rex 1973: 184). Etnicita nemá ani tendenci odvolávat se na ospravedlňující, teoretické znalosti jako garanci pro své působení, jako je tomu často právě v případě „rasové“ kategorizace a rasismu.

Disinke skupina – kategorie by tuto situaci mohla vyjasnit. Michael Banton například tvrdí, že: „Členství v etnické skupině je obvykle dobrovolné, zatímco členství v rasové skupině nikoli“ (Banton 1983: 10). Etnicita je v této perspektivě záležitostí inkluze („my“), zatímco „rasa“ a rasismus jsou záležitostí „exkluze“ („oni“); skupinová identifikace versus kategorizace. To na první pohled vypadá jako poměrně přijatelný a užitečný postoj k dané otázce. V této souvislosti je však třeba předložit několik důležitých upozornění.

Na prvním místě je třeba upozornit na to, že procesy skupinové identifikace a kategorizace jsou navzájem provázány. Naše definice „těch druhých“ ve smyslu „rasy“ bude mít pravděpodobně výrazný dopad při

²³⁹ Kromě Stuchlíkovy práce, které je věnována pozornost níže v textu, viz též Elizabeth F. Colsonová (Colson 1953), Frederick Erickson (1976), Ralph D. Grillo (1985), Hugh Brody (1986), Richard Jenkins (1986b).

našem vymezování „náš“ samiotlých (které pak musí takřka nutně mít také odpovídající „rasovou“ dimenzi). Na druhé straně se setkáme s řadou případů etnické kategorizace, které s sebou přinášejí „rasové“ odlišnosti nenesou (ačkoli se oprávněně můžeme ptát, jestli se v tomto případě nejedná spíše o to, že „rasová“ rétorika byla několik desítek let po skončení druhé světové války kvůli své nechvalné pověsti držena v karanténě). Za třetí, skupiny mohou aktivně usilovat o vlastní identifikaci v pozitivně hodnoceném „rasovém“ smyslu. Nejznámějším příkladem je v tomto ohledu asi ideologie *panské rasy* (Herrnvolk) v nacistickém Německu a nacionalistické Jihoafrické republiky. S naším podobným se lze ovšem také setkat v utváření moderní izraelské židovské identity a v různých formách „černošského nacionalismu“ ve Spojených státech i jinde. Tyto příklady představují „převracení“ mocného působení negativní „rasové“ kategorizace v pozitivní skupinovou identitu. A nakonec, neměli bychom zapomínat, že kritéria „rasové“ klasifikace nejsou o nic méně sociálně konstruovaná a kulturně volená než ta, na nichž je založena etnická identifikace. Rozhodně tomu není tak, že by rozdíl mezi etnicitou a „rasou“ byl prostě rozdílem mezi fyzickým a kulturním, ačkoli se může jednat o rozdíl mezi údajnými fyzickými a údajnými kulturními charakteristikami.

Z této perspektivy by asi bylo nejspřávnější pokládat „rasové“ rozlišování a rasismus za historicky specifické podoby obecného – a možná dokonce univerzálního²⁴⁰ – sociálního fenoménu etnicity. Jako takový je daný typ rozlišování typický pro situace, kdy jedna etnická skupina ovládá nebo se snaží ovládat druhou, přičemž ji kategorizuje odkazem k její předpokládané přirozené a neměnné odlišnosti a méněcennosti. V tomto ohledu nesmíme přehlížet roli, jakou sehrály „rasové“ ideologie při legitimizaci dobývání a nadvlády. Jakkoli se můžeme rozhodnout, že připustíme rozlišování mezi „rasou“ a etnicitou, otázka jejich vztahu zůstává něčím více než jen pouhým „slovíčkařením“ (viz též Miles 1982: 44–71).

Jiným druhem etnické legitimizace, který zde stojí za povšimnutí, je nacionalismus. Rozumíme-li mu čistě jako politické filosofii vztahující se na jedné straně k vylučnému právu na obývání určitého teritoria a na straně druhé k nezávislosti na cizí vládě, jedná se o produkt historického

240 Označit etnicitu jako „možná univerzální“ otevírá diskusi o její údajné „primordální“ povaze (Geertz 1973: 255–310, český 2000: 285–343). Diskuse o tom, jestli etnicita je nebo není „situační“ či „primordální“, je zbytečná; zaměřuje totiž všudypřítomnost určitého sociálního fenoménu, jako je etnicita, s „přirozeností“, která implikuje pevnost, determinismus a uznává jako příčinu určitý druh presociální síly.

vyvoje, jehož kořeny sahají k buržoazním revolucím 19. století v Evropě (Anderson 1983, český 2008; Gellner 1983, český 1993; Hobsbawm 1990, český 2000). Anthony D. Smith (1986) má však nepochybně pravdu, když tvrdí, že nacionalismus má ještě jiný druh kořenů, a sice v etnických společenstvích (*ethnies*) předmoderního světa. Důležité je si uvědomit, že rovněž nacionalismus s sebou nese jak proces skupinové identifikace, tak sociální kategorizace, inkluzi i exkluzi. Ať už přitom nabírá jakýchkoli podob, bude asi nejpřihodnější jej považovat, podobně jako „rasu“ a rasismus, za další historicky specifický aspekt etnicity.

Abychom tuto část uzavřeli, hierarchie sociální (etnické) identity, tak jak je zaznamenána ve schématu 1, by měla být chápána jako kontinuum, které bylo rozvrstveno pouze pro účely výkladu. „Já“ (I) a „mě“ (me) se spojují při tvorbě významu *self*, které je skryto za vlastním sebepojetím. Představy o sobě samých se prolínají s minulým druhých ve složitěm vyjednávání sdílených významů a porozumění, která tvoří základ skupinové identity. Skupinová identifikace a kategorizace se skládají do situačně specifických vztahů rezistence či posílení, aby v konkrétním historickém čase a prostoru vytvářely sociální realitu etnicity.

Bylo by pochopitelné také možné přistoupit k této hierarchii vzájemných vztahů a účinků z druhé strany, od vztahu mezi skupinami a kategoriemi: provoz na této konkrétní ulici je totiž obousměrný. K tomu, abychom mohli daný krok učinit, však bude zapotřebí uznat souběžnost procesů názorně vyjádřených ve schématu 1. Všechny probíhají ve stejnou dobu, zároveň. Žádný z nich nepředchází ostatním konceptuálně, historicky ani vývojově. Zároveň si žádný z nich nelze představit bez přítomnosti těch ostatních.

Kontexty sociální kategorizace

Identita je vytvářena a reprodukována v průběhu sociální interakce. Abychom se posunuli dále od nezbytné abstrakce dosavadní debaty, zaměřím se nyní na specifické procesy sociální kategorizace a na kontexty, v jejichž rámci se vyskytují. Přestože budu klást důraz na etnickou kategorizaci, celkový obrázek by měl být zobecnitelný také na jiné typy sociální identity.

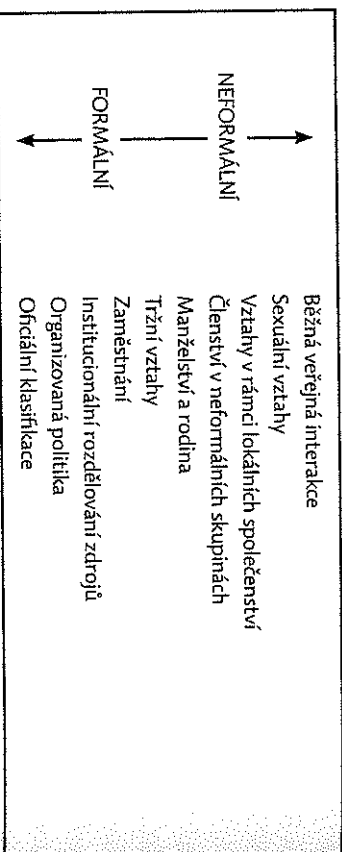
V této části rovněž začneme naznačovat důsledky argumentace prezentované v tomto textu pro výzkumnou agendu zabývající se etnicitou a etnickou identitou. Zastávám názor, že významné aspekty utváření etnické identity, ty, které závisěji na procesech kategorizace, bývají badateli, jejichž hlavní předmět zájmu je definován ve smyslu etnicity, příliš často přehlíženy. Neexistuje však žádný praktický důvod pro to, aby tato

situace přetrvávala. Všechna uvedená témata se totiž velmi snadno mohou stát předmětem etnografického či jiného výzkumu.

Základní podoba odpovídající empirické agendy je znázorněna ve schématu 2. Není zamýšlena jako všezahrnující; je to prostě snaha poukázat na určitý empirický obsah, kterým by bylo možné vyplnit základní kostru mé argumentace. Aby však bylo možné tuto argumentaci použít v mezích relativně krátkého článku, obsahuje následující diskuse implicitně několik zjednodušujících předpokladů. Tyto předpoklady jsou: 1. obsah etnické kategorizace je nejčastěji pejorativní, negativní nebo stigmatizující; 2. v současnosti neexistuje žádné sociální prostředí, ve kterém by rozlišování formální/neformální nemělo určitý význam; 3. všechna sociální prostředí jsou do určité míry prodchnuta tržními vztahy.

SCHEMA 2: Kontexty etnické kategorizace.

Zdroj: Zpracováno autorem.

Se vsí úctou k protikladu mezi formálním a neformálním, nejedná se o žádnou zřetelnou distinkci. Jde spíše o kontinuum důrazů. Ve schématu 2 to znamená, že například „běžná veřejná interakce“, která je typicky neformální, může být v určitých situacích formalizována (jako v případě veřejných interakcí mezi „rasami“ v Jihoafrické republice v době apartheidu). Stejně tak není neformálnost konceptualizována jako jakási rezi-duální kategorie, jako všechno to, co zůstává tam, kde absentuje formálnost. Obě jsou specifickými druhy sociálních vztahů, které se historicky vyvinuly bok po boku: „Formální je v rámci neformálního zároveň nepřítomné i přítomné, a naopak“ (Harding, Jenkins 1989: 137).

Běžná veřejná interakce je interakce, kterou se navevnek a před zraky druhých projevují trvající vztahy. Neformální etnická kategorizace uspořádává „veřejný styk“ různými způsoby. Za prvé existují verbální i neverbální signály, které se užívají k tomu, aby přiradily neznámé druhé k určité etnické kategorii. V některých případech jsou takové signály as-

pektem skupinové identity, explicitním projevem etnické identity: jazyk, oděv, zdobení těla apod. Jiné, například řada aspektů neverbálního chování, však bývají spíše nedobrovolné či nevědomé (na tomto místě znovu vidíme význam habitu a těla à la Bourdieu). Jednotlivé prvky chování jsou odcizeny těmi druhými jako kritéria etnické kategorizace, aniž by se ti, kdo jsou jejich „majiteli“, na této identifikaci jakkoli podíleli (nebo možná dokonce aniž by o tom vůbec věděli). Aspekty fyzického vzhledu, at již „skutečné“ či domnělé, a charakteristický vyhraněné do etnických stereotypů, bývají rovněž základem anonyminí veřejné kategorizace.

Další druhy běžné veřejné interakce přispívají k vytváření a mobilizaci etnických kategorií. V této souvislosti bychom se měli zmínit zvláště o žertování, urážkách a hrubosti (přičemž všechny tyto fenomény jsou samozřejmě důležité v kontextu trvalých vztahů v soukromé sféře). Pokud jde o žertování, velmi známým případem jsou „etnické vtipy“. Antropologické analýzy žertování naznačují, že etnické vtipy se většinou objevují v těch situacích, kdy sociální zábrany neumožňují vyjadřovat mezietnické nepřátelství otevřeně (Douglasová 1975: 90–114). Vtipy mohou usnadňovat kategorizaci v těch situacích, kdy je sociálně nepřipustná: neexistuje nic takového jako jenom vtip, a etnické vtipy nejsou výjimkou. Mezi etnické urážky a hrubost na tomto místě asi nepotřebují podrobnější rozbor; poukážeme pouze na to, že žertování, urážky a hrubost přecházejí jedno v druhé a jsou navzájem velmi úzce propojeny. Zejména v případě urážek a hrubého jednání je cílem vytvořit a upevnit etnickou hranici prostřednictvím vynucení si definice toho, kým etnický „druží“ jsou, nebo toho, co mohou nebo musí dělat. Podstatou celé záležitosti je tedy otázka moci a ovládnutí.

Moc a ovládnutí hrají klíčovou roli také v sexuálních vztazích, které překlenují propast mezi veřejným a soukromým. Choulostivost mezi etnických sexuálních vztahů je přitom doložena v celé řadě různých kontextů (viz např. Dollard 1957: 134–187; Pryce 1979: 80–94; Okelyová 1983: 154–156). Může být vyjádřena představou o tom, že ženy jsou „majetkem“ dané skupiny, a je třeba jí tedy rozumět dlelem také jako aspektu patriarchátu, stejně jako etnicity. To, oč obvykle jde, co se týče etnicity, je vymezení toho, kteří muži mají nebo nemají přístup k různým kategoriím žen. Řešení této otázky je zpravidla asymetrické, protože odráží mocenské vztahy daných skupin. V rámci etnické identity dominantní skupiny přitom může přístup k ženám z druhé skupiny výrazně vystupovat do popředí, přičemž definicím znakem podřadné kategorizace je v tomto ohledu právě to, že se tato oblast dostává mimo kontrolu mužů. Pokud však v dané situaci hraje roli rasismus, může být přesto mužům z dominantní skupiny přístup k ženám z etnický podřízené kategorie odepřen, a to prostřednictvím obecného zákazu „míšení ras“.

Vztahy v rámci lokálních společenství, více či méně pevně provázaná sít vztahů, které se utvářejí v průběhu času v rámci obytných lokalit, poskytuje řadu příležitostí pro etnickou kategorizaci. Nejnápadnějším rysem je to, že taková lokální společenství jsou často etnický poměrně homogenní. Drby mohou sloužit k vyznačení hranice mezi dvěma etnickými komunitami a jsou jedním z neúčinnějších nástrojů dohledu nad mezinetickými sexuálními a přátelskými vztahy. Podle Bartha jsou všechny druhy sociálních interakcí překračující hranici lokálního společenství významné pro udržování hranice (a také pro její změnu, proto je potřeba dohledu). Lokální skupiny vrstevníků jsou přitom obzvláště zdatné v socializaci svých členů do skupinové identity, stejně jako v artikulaci etnické kategorizace s ohledem na jiné etnicity.

Členství v neformálních skupinách může být jedním aspektem života lokálního společenství. Existují však neformální sociální skupiny, které, ačkoli nejsou zakotveny výhradně v rámci lokálního společenství, přesto fungují jako účinný kontext etnické exkluze a prostřednictvím svých implicitních, anebo ne tak úplně implicitních kritérií členství, také kategorizace. Všechny příklady najdeme v etnických vrstevnických skupinách ve školách a na pracovištích. Existuje také škála formálnější ustavených organizací – od Ku-klux-klanu přes B'nai B'rith²⁴¹ až po přístěhovalecké spolky vzájemné pomoci – v nichž je členství etnický vymezeno a které sledují cíle formulované v etnických kategoriích.

*Oblast příbuzenských vztahů – manželství a rodina – je do určité míry podřízena veřejnému dohledu a regulaci. V řadě společností je tato regulace formálně vtělena do právních norem. Existuje však jen několik případů formální kategorizace příbuzenských sňatkových vzorců čistě na základě etnicity, a jak už jsem poznamenal, tam kde je možné se s nimi setkat, zpravidla souvisejí s určitou formou rasismu (zákony zakazující „míšení ras“ byly ve 20. století běžné, *inter alia*, v některých státech americké Unie, v Německu a v Jihoafrické republice). Neformální dohled nad mezinetickými sexuálními vztahy, o němž jsme hovořili výše, tak zůstává nejmocnější silou udržující etnickou exkluzivitu v oblasti manželství. V této souvislosti je podstatným znakem kategorizace to, že vytváří situaci, v níž má fungování namluv a sňatkového trhu, strukturovaných sadou etnických kategorií, které se na vědomé úrovni projevují jako preference a na nevědomé úrovni jako náhodná setkání, tendenci reprodukovat etnický status *quo* bez nutnosti existence jakýchkoli explicitních norem.*

²⁴¹ B'nai B'rith – mezinárodní židovská humanistická organizace zaměřující se na širokospektrou podporu židovského obyvatelstva (pozn. překl.).

Další oblastí sociálního života, která je hierarchicky strukturována z hlediska moci, přičemž formálně je regulována jen do určité míry, je sféra tržních vztahů. Obchodování a podnikání, ačkoli je na první pohled řízeno jen ekonomickými principy zdůrazňujícími buď dosažení zisku, nebo relativně spravedlivé směny (přičemž pojetí spravedlivé směny a dostačujícího zisku bývá vymezeno kontextuálně), je totiž také strukturováno etnickou kategorizací. Děje se tak ve vztahu: 1. k tomu, kdo může obchodovat s kým, 2. k tomu, kdo může obchodovat s čím, 3. k cennám, jaké různé kategorie osob platí za podobné zboží či služby. Příklady je možné najít v tak rozmanitých kontextech, jako jsou trh s byty v Británii a ve Spojených státech (Banton 1983: 336–365), obchodnické sítě v severním Norsku (Eidheim 1969) a vztahy směny v „primitivních“ společnostech Nové Guineje a Austrálie (Sahlins 1972: 277–314).

Zaměstnaní je specifický typ tržního vztahu, který je charakteristický pro moderní průmyslové společnosti. Může být formální či neformální, nicméně pro stále větší část světové populace představuje vstup na pracovní trh – snad kromě omezené možnosti participovat na systému sociální podpory – jediný možný vztah k výrobním prostředkům, a tedy jediný zdroj obživy. V rámci etnický heterogenních pracovních trhů je etnické uspořádání vlivným kritériem, které určuje to, jakým způsobem budou ti, kteří jsou oprávněni k tomu činit taková rozhodnutí, rozhodovat o rozmístování žadatelů o zaměstnání na jednotlivé pozice (viz např. Piore 1979; Jenkins 1986b). Přispívá k tomu také fakt, že přijímání jednotlivců do těch manažerských a řídicích pozic, s nimiž se pojí rozhodování o přijímání a propouštění druhých, je pochopitelně rovněž etnický strukturováno. Kromě toho vede kumulativní dopad etnické kategorizace na trh s byty a ve vzdělávání k tomu, že na pracovním trhu systematicky znevýhodňuje určité skupiny a omezuje jejich možnosti.

*Jednou z klíčových fází při hledání zaměstnání je pohovor, a to bez ohledu na to, že může být pouze formální záležitost. Pohovory a rozhodnutí komisi jsou přitom hlavními nástroji v procesu *institucionálního rozdělování zdrojů* (Batley 1981). Jedná se o formální a neformální praktiky, které slouží k rozdělování odměn a trestů ze strany veřejných a soukromých formálních organizací, stejně jako v jejich rámci. Tyto odměny a tresty zahrnují vedle zaměstnání také státní či městské byty (Fletová 1979), sociální příspěvky (Howe 1985) či asistenci toho či onoho druhu ze strany sociálních pracovníků (Hillyard, Percgová-Smithová 1988: 170–203; Liddiard, Hutsonová 1991), přičemž ve větu dalších příkladů bychom mohli dlouho pokračovat. Pohovory a byrokratické kolektivní rozhodování jsou kromě formálních pravidel a certifikovaných odborných znalostí či vzdělání významným zdrojem logiky, která legitimizuje sílu a vliv delegované pravomoci, kterou uplatňují úředníci při posuzování jednotlivých případů.*

Právě fakt, že v rámci tohoto liberálního byrokratického rámce roz-
hoduje *gatekeeper* v jednotlivých případech vždy na základě vlastního
uvážení, je příčinou toho, že do tohoto procesu etnická kategorizace, ať
už explicitně či implicitně (Erickson 1976; Karnová 1983; Grillo 1985),
v kombinaci s dalšími askriptivními a stigmatizujícími kategoriza-
cemi (Scott 1970; Prottas 1979; Lipsky 1980), nutně vstupuje. Vzhledem
k tomu, že dopad procesů administrativního rozdělování v rámci moder-
ních států stále narůstá, neměli bychom podceňovat jejich význam v so-
ciální konstrukci znevýhodňujících vzorců, stejně jako v praktické zku-
šenosti členství ve stigmatizované kategorii identity, ať už etnické nebo
jiné. Pro účely této analýzy spočívá specifický význam administrativního
rozdělování v tom, že se jedná o privilegovaný kontext transformace no-
minálního ve faktické; v této souvislosti pravděpodobně etnická katego-
rizace v životech kategorizovaných bude mít význam.

Organizovaná politika je zdrojem statusů a norem, které zajišťují le-
gitimitu státní byrokracie. Ve státech s historií etnického konfliktu se
tyto konflikty odrážejí v politickém systému. V těchto situacích, které
jsou často – a poněkud zavádějím způsobem – označovány jako „plu-
rální společnost“, mohou politické strany a politické podporovat etnic-
kou kategorizaci prostřednictvím veřejné rétoriky, legislativy a adminis-
trativních aktů, stejně jako distribuce zdrojů v rámci klientelistických
sítí. Oficiální kategorizace tohoto druhu však může zahrnovat také popí-
rání existence historicky utvářených etnických skupin, jako bylo odmí-
tání uznání identity Lužických Srbů ze strany nacistického státu (Bur-
leigh, Wippermann 1991: 130–135).

Podobné trendy je však možné pozorovat dokonce i ve společnostech
bez explicitně etnický strukturovaného politického zřízení, a to tehdy,
když je jim nakloněn kalkul politiků. Rétorika je pak důležitější než legis-
lativa nebo administrativní akty. Politické mohou, jako obchodníci s mo-
rálkou, společně s majiteli novin, novináři a komentátoři, státními úřed-
níky a mluvčími zájmových skupin participovat na vzniku a šíření morální
paniky kolem záležitostí, jímž byly přisouzeny etnické etikety, jako je na-
příklad přístěhovalecvi nebo černá pouliční kriminalita (Hall et al. 1978).
Mají totiž výrazný vliv na veřejné utváření „problému“, na identifikaci
toho, s jakými konkrétními etnickými kategoriemi je spojován (či spíše
s jakými etnickými kategoriemi její oni sami dávají do souvislosti), a na for-
mulování legislativních a administrativních reakcí. Méně subtilním způ-
sobem pak politické v dějinách vytvářeli platformu pro vyjadřování a mo-
bilizaci otevřeného etnického šovinismu; morální panika kolem etnických
„Problémů“ tak přechází v podněcování mezietnického konfliktu a násilí.

Politické strategie zaměřené na poskytování sociálního zabezpe-
čení, které jsou míněny jako odezva na rozpoznané sociální problémy,

však mohou k etnické kategorizaci také přispívat. Snaha o cílené posky-
tování zdrojů a intervencí v té části populace, o níž se předpokládá, že
má obzvláště naléhavé nebo specializované „potřeby“, může vést k tomu,
že dá vzniknout nové sociální kategorii nebo posílí již existující katego-
rizaci. Taková klasifikace může zdůrazňovat hodnotu a význam katego-
rie osob, která zdroje přijímá, jako je tomu například v případě „seni-
orů“. Může však také členy patřičné kategorie identifikovat jako sociálně
deficitní nebo určitým způsobem nedostatečné a může sloužit k tomu,
že budou nadále označovány etiketou „těch, kteří si pomoc nezaslouží“
(*undeserving*) či „problémových“ (*troublesome*) (srov. např. utváření
a mobilizaci kategorie „černé mládeže“ v britském politickém diskursu;
Solomos 1988). Zdá se přitom zejména pravděpodobné, že takový účinek
budou mít různé iniciativy pro vytváření rovných příležitostí a jiné re-
distributivní politické strategie.

To nás konečně přivádí k *oficiální klasifikaci*. Stále propracovanější
a všudypřítomnější systémy klasifikování populace představují histo-
rický posun v přístupu státu k sociální kontrole, posun od veřejného po-
užívání moci nad tělem k soukromé disciplinaci mysli (Foucault 1979,
česky 2000; ačkoli klasifikace osob může také předcházet, jako v naci-
stickém Německu, útoky na lidská těla). V naší diskusi už jsme se někte-
rých aspektů tohoto procesu implicitně dotkli v souvislosti s administra-
tivním rozdělováním a organizovanou politikou. Spojení moci a vědění,
které je vtěleno do legitimní sociální kategorizace, má mnoho tváří. Po-
stačí přitom, když se zde zmíníme o dvou z nich, přičemž jedna je rela-
tivně neškodná, zatímco ta druhá neškodná rozhodně není.

Prvním příkladem je onen nepostradatelný doplněk plánovacích po-
stupů moderních vlád, sčítání lidu. Aby byla shromážděna smysluplná
data, je třeba nejdříve definovat jednotlivé kategorie obyvatelstva. Mezi
ně patří také etnické (či „rasové“) kategorie (Leeová 1993). Tímto způso-
bem se příslušné kategorie ustavují v oficiálních diskurzech, diskurzech,
které mají ohromnou moc při utváření sociální reality. Podstata těchto
etnických kategorií – nebo dokonce shromažďování informací samo
o sobě – může být z různých důvodů zpochybňována těmi složkami po-
pulace, jímž jsou tyto kategorie přičteny, a stát může tyto kategorie po-
užívat k ospravedlňování politických strategií v takových oblastech, jako
je kontrola přístěhovalecvi.

Statistiky ze sčítání lidu jsou však logicky anonymní; nekategoriz-
ují jednotlivce. Ve skutečnosti jen nemnoho států kategorizuje své ob-
čany tímto způsobem. Spíše ojedinělým příkladem takového přístupu
je například povinná kategorizace a zaznamenávání etnické identity za-
městnanců v řadě amerických federálních, státních a soukromých in-
stitucí, pro účely monitorování afirmativní akce, nebo identifikace

„národnosti“ – která udávala informace o republice, odkud člověk pochází – v dneš již neexistujících vnitřních cestovních pasech v rámci SSSR. Nicméně jiné státy, zejména nacistické Německo a Jihoafrická republika, se tím, že definovaly občanství ve smyslu „rasy“ (což je klíčový eskalační pohyb ve směru etnické kategorizace), nutně posunuly dále a rozvinuly dalekosáhlé systémy „rasové“ kategorizace řídící každý aspekt života (a smrti) jednotlivci. Role „odborného“ vědění při utváření těchto systémů a jejich byrokratizovaná správa jsou chmurnou připomínkou represivních možností, které jsou obsaženy v administrativním rozdělování (Müller-Hill 1988; Baumann 1989; Burleigh, Wippermann 1991).

Existuje pochopitelně řada dalších kontextů etnické kategorizace, na něž bychom mohli zaměřit výzkumnou pozornost: jako několik příkladů za všechny můžeme uvést výchovu dětí, přátelské vztahy, vzdělávání, náboženství a institucionalizovanou sociální kontrolu. Některé z těch, kterými jsem se zde zabýval – jako například institucionální rozdělování zdrojů – jsou samy o sobě tak obsáhlé, že by bylo možné a praktické je pro účely empirického výzkumu rozložit na menší části. A nakonec, při jakékoli konceptualizaci témat, která jsme otevřeli v této části, je vždy třeba mít na paměti několik věcí.

Za prvé, třebaže mé vlastní výzkumné zázemí mě vedlo k tomu, že jsem materiál pro ilustrativní příklady čerpal z komplexních, urbanizovaných společností (a ještě k tomu nepoměrně více z Evropy a Severní Ameriky), načrtnuté schéma z bylo zamýšleno jako použitelné pro široké spektrum výzkumných oblastí.

Za druhé, různé sociální kontexty kategorizace by neměly být chápány jako samostatné nebo hierarchické „úrovně“. Systematicky se totiž komplikovanými a pozoruhodnými způsoby překrývají: například běžná veřejná interakce se odehrává v rámci řady dalších uvedených sociálních kontextů, které jí poskytují nezbytný rámec. Podobný závěr lze učinit, pokud jde o neformální sociální skupiny, které existují v rámci (a přispívají k uspořádání) mnoha různých kontextů, a tak dále. Jedním z prvních výzkumných cílů by tedy mělo být problematizovat a zkoumat toto vzájemné posilování. Významný potenciál vzájemného posilování kategorizace v překrývajících se sociálních kontextech (což jsme možná kdysi označovali jako vícečetnou determinaci) má obrovský význam například pro naše porozumění síle rasismu a pro naši odolnost vůči jeho intervenci.

Za třetí, neměli bychom zapomínat na to, že vnitřní a vnější vymezování, skupinová identifikace a kategorizace, implikují jedna druhou. Třebaže diskuse v této části se týkala z velké části kategorizace, sociální procesy, které jsme identifikovali, hrají významnou roli také v proce-

sech vnitřního vymezování (jak by to nakonec, vzhledem k jejich vzájemnému prolínání, mohlo být jinak?)

Kategorizace a moc

Kategorizace přispívá ke skupinové identitě různými způsoby. Existuje například něco, co je možné označit jako „internalizace“: kategorizovaná skupina je vystavena označením, jimiž ji definuje jiná skupina, a částecně nebo zcela onu kategorizaci integruje do vlastní identity. Uprímně řečeno však toto tvrzení více otázkou vyvolává, než řeší: proč by například vnější definice měla být internalizována a jak k tomu dochází? V tomto ohledu existuje přinejmenším pět různých scénářů.

Za prvé, vnější kategorizace může být víceméně stejná jako určitý aspekt existující skupinové identity, přičemž v takovém případě se tyto dvě definice budou prostě navzájem posilovat. Mohli bychom dokonce tvrdit, že určitá míra vnějšího posílení či potvrzení je ve skutečnosti pro úspěšné udržování vnitřní (skupinové) definice klíčová. Podobně se kategorizace s menší pravděpodobností „uchytí“ tam, kde je nápadně ve sporu s existujícími hranicemi.

Za druhé, důsledkem jakýchkoli dlouhodobých, avšak relativně přátelských meziethnických kontaktů bude s největší pravděpodobností postupná kulturní změna. Etnická hranice je propustná, a to nejen ve smyslu propustnosti osob: také jazyky a kultury se mohou vzájemně ovlivňovat a tento proces s největší pravděpodobností poznamenaná rovněž identity.

Za třetí, vnější kategorie mohou být vytvořeny lidmi, kteří mají v očích dané skupiny k takové kategorizaci legitimní autoritu, a to díky svému nadřazenému rituálnímu statusu, vědění či jiným faktorům. Taková situace implikuje spíše větší sociální než kulturní diferenciaci (připustíme-li možnost takové velmi hrubé distinkce), vzhledem k tomu, že legitimní autorita nezbytně vyžaduje přinejmenším určitou minimální úroveň participace na sdílených hodnotách či kosmologii.

Za čtvrté se může jednat o prostý případ, kdy je externí kategorizace vynucena za použití fyzické síly nebo pod hrozbou jejího použití, tedy uplatněním moci. Kategorizovaní, kteří nemají možnost odmítnout nošení průkazů totožnosti, pásků na rukávech či jiné subtilnější identifikací a stigmatizující prostředky, které se užívají, mohou postupem času začít sami o sobě uvažovat v jazyce či kategoriích svých utlačovatelů.

A nakonec, existují utlačovaní, kteří vzdorují, kteří vnučené hranice a/nebo jejich obsahy odmítají. Nicméně, již samotný akt vzepření se kategorizaci či usilování o svobodu sebeidentifikace je samozřejmě

především důsledkem kategorizace. Odmítnaná vnější definice je interna-
lizována, avšak paradoxně jako předmět pojetí.

Na těchto pěti scénářích můžeme sledovat fungování distinkce mezi
mocí a legitimní autoritou. To, do jaké míry kategorizace přispívá ke sku-
pinové identitě, však nezávisí pouze na „internalizaci“. Především by-
chom neměli podceňovat schopnosti jedné skupiny osob účinným způ-
sobem definovat nebo vytvářet životní podmínky žité skupinou druhou
(o podobném fenoménu na úrovni jednotlivců jsme hovořili výše v sou-
vislosti s etiketizací). Tuto distinkci navrhuji označovat jako distinkci
mezi *faktickou* a *nominální* dimenzí etnicity.

Abychom se vrátili k již dříve uvedenému příkladu, specifická kate-
gorizace Mapučů ze strany bílých Chileců bude velmi pravděpodobně
ovlivňovat obě skupiny. Konkrétně bude ovlivňovat chování Chileců
k Mapučům: „lokální politické strategie“, jak to nazývá Stuchlík. Chile-
ci, tak jako před nimi Španělé, díky své účinné mobilizaci násili v rámci
lokálního kontextu a následnému ovládnutí zdrojů nacházeli (a vlastně
stále nacházejí) v postavení, které jim umožňuje jejich kategorizaci Ma-
pučů v sociální konstrukci mapučského života neúměrně prosazovat.

Efektivní kategorizace skupiny osob mocnějšími „druhými“ tedy
není „jen“ záležitostí klasifikace (pokud něco takového vůbec existuje).
Jedná se o nevyhnutelnou intervenci do sociálního světa dané skupiny,
která nutně bude, do té míry a těmi způsoby, které jsou funkcí speci-
fik dané situace, měnit jejich svět a jeho prožívání. Stejně jako mají Chi-
lané schopnost částečně utvářet zkušenost „být Mapučem“, tak napří-
klad v Británii pracovníci rozhodující o přijímání zaměstnanců, kteří
jsou většinou bílí, přispívají k sociálnímu utváření kolektivní zkušē-
nosti toho, co znamená vyrůstat jako člen černé etnické komunity.

Abychom se vrátili k Barthovi (a Weberovi), můžeme zde sledovat,
jak fungují nezamýšlené důsledky jednání, přičemž částečně právě vzá-
jemným kumulativním posilováním těchto nezamýšlených důsledků je
utvářeno historické schéma, a to jak v současnosti, tak jako rámec li-
mitů a možností pro budoucí generace. Pokud souhlasíme s tím, že „kul-
tura“ není nezávislá na každodenním životě a jeho potřebách, pak moc
druhých utvářet zkušenost je dalším významným příspěvkem katego-
rizace ke skupinové identitě. Jedná se rovněž o další příspěvek k pojetí
eticity a identity jako každodenní praxe a historického procesu, které
v Barthově modelu zaujímá klíčovou pozici a které jsem rozvinul v tomto
textu.

Shrnutí

Jednou z východních premis mé argumentace je, že etnicita by měla být
konceptualizována v rámci teoretického rámce, který nám umožní in-
tegrovat ji do problematiky „sociální identity“ obecně. Sociální identita
však potom musí být konstruována jako řádný předmět teoretizování,
a to takovým způsobem, aby bylo možné do ní zahrnout v rámci jednot-
ného analytického rámce individuální i kolektivní identity. Ani tu nej-
sobnější identitu si totiž nelze představit jako něco jiného než výsledek
socializovaného vědomí a určité sociální situace. Závoreň i ta nejkolek-
tivnější identita musí v určitém smyslu existovat ve vědomí jednotlivých
aktérů.

Z teoretického hlediska může být identita, ať už etnická či jiná, chá-
pána jako dvě vzájemně se ovlivňující, avšak nezávislé hodnoty: ozna-
čení (*nominální*) a zkušenost (*faktické*). To druhé je v jistém smyslu tím,
co dané označení *znamená*, a může se měnit, zatímco nominální identita
zůstává stejná (a *vice versa*). Nominální a faktické se spojují v neustálém
vytváření a reprodukování identity a jejích hranic.

Distinkce mezi nominálním a faktickým vychází z uznání toho, že et-
nické identity (a vlastně všechny sociální identity) jsou *faktickým* usku-
tečňováním spíše než *statickou formou*. Jako takové jsou imanentně, ačkoli
nikoli nutně, proměnlivé. Jakožto sociální forma – například v utváření
historicky trvalé etnické skupiny – není etnicita o nic méně potenciálně
proměnlivá, a to jak nominálně, tak fakticky.

Při faktickém uskutečňování identity působí dva vzájemně na sobě
závislé, avšak z teoretického hlediska odlišné sociální procesy: *vnitřní de-
finování* a *vnější definování*. Ty fungují na individuální, interakční a ko-
lektivní úrovni různými způsoby. Analýzy etnicity, zejména v rámci so-
ciální antropologie, však dosud příliš zdůrazňovaly vnitřní vymezování
a *skupinovou identifikaci* na úkor vnějšího definování a *kategorizace*. Jedná
se zde však o víc než pouhé empirické opomenutí. Jestliže je argumen-
tace, kterou jsem rozvinul v tomto textu, správná, pak je identita *faktic-
kým* výsledkem neustálé interakce procesů vnitřního a vnějšího deřno-
vání. Nelze přitom rozumět izolované jednomo bez druhého.

Na závěr, zájem o vnější definování a kategorizaci předpokládá, že
budeme věnovat pozornost *moci* a *autoritě* a způsobu, jakým jsou různé
způsoby dominance obsaženy v sociální konstrukci etnické a jiných iden-
tit. Nejedná se přitom o nijak originální postřeh. Asi bychom měli dále
také naznačit, že pokud tak neučiníme, bude výsledkem model etnicity,
který je stejně triviální jako jednostranný. Pokud nedokážeme vytvořit
model porozumění etnicitě, který vysvětlí *všechny* její aspekty a projevy,
od slavnostního společenství sounáležitosti až po krajní děsivý moment

genocidy, pak jsme selhali jak sami před sebou, tak také před těmi, u nichž realizujeme naše terénní výzkumy.

Literatura

- Anderson, E. 1978. *A Place on the Corner*. Chicago: University of Chicago Press.
- Anderson, B. 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso. [Srov. Anderson, B. 2003. „Pomyšlná společenství“ Pp. 239–269 in M. Hroch (ed.). *Pohledy na národy a nacionalismus. Čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Přel. J. Ogrocká. Kap. I. a II., str. 1–36 originálu]. Česky 2008. *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Přeložil P. Fantys. Praha: Karolinum.
- Banton, M. 1983. *Racial and Ethnic Competition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barth, F. 1966. *Models of Social Organization*. Occasional Paper No. 23. London: Royal Anthropological Institute.
- Barth, F. (ed.) 1969a. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barth, F. 1969b. „Introduction.“ Pp. 9–38 in F. Barth (ed.). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barth, F. 1984. „Problems in Conceptualizing Cultural Pluralism, with Illustrations from Somar, Oman.“ Pp. 77–87 in D. Maybury-Lewis (ed.). *The Prospects for Plural Societies*. Proceedings of the American Ethnological Society. Washington, D.C.: American Ethnological Society.
- Barth, F. 1989. „The Analysis of Culture in Complex Societies.“ *Ethnos* 54: 120–142. Česky 1999. „Analýza kultury v komplexních společnostech.“ Pp. 259–267 in V. Soukup *Dějiny sociální a kulturní antropologie*. Přeložil Z. Uherek. Praha: Univerzita Karlova. (Překlad stran 134–142 originálu.)
- Batley, R. 1981. „The Politics of Administrative Allocation.“ Pp. 78–111 in R. Forrest, J. Henderson, P. Williams (eds.). *Urban Political Economy and Social Theory*. Aldershot: Gower.
- Bauman, Z. 1989. *Modernity and the Holocaust*. Cambridge: Polity. Česky 2003. *Modernita a holocaust*. Přeložila J. Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Becker, H. S. 1963. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Boon, J. A. 1982. *Other Tribes, Other Scribes: Symbolic Anthropology in the Comparative Study of Cultures, Histories, Religions and Texts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. 1990. *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity.
- Brody, H. 1986. *Maps and Dreams: Indians and the British Columbia Frontier*. London: Faber and Faber.
- Burleigh, M., W. Wippermann. 1991. *The Racial State: Germany 1933–1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burton, F. 1978. *The Politics of Legitimacy: Struggles in Belfast Community*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Cicourel, A. V., J. I. Kitsuse. 1963. *The Educational Decision Makers*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Cohen, A. P. (ed.) 1982. *Belonging: Identity and Social Organisation in British Rural Cultures*. Manchester: Manchester University Press.
- Cohen, A. P. (ed.) 1985. *Symbolising Boundaries: Identity and Diversity in British Cultures*. Manchester: Manchester University Press.
- Cohen, A. P. 1986. *The Symbolic Construction of Community*. London: Ellis Horwood/Tavistock.
- Cohen, A. P. [1992] 2005. „Self-Conscious Anthropology.“ Pp. 219–238 in J. Okely, H. Callaway (eds.). *Anthropology and Autobiography*. London: Routledge.
- Cohen, R. 1978. „Ethnicity: Problem and Focus in Anthropology.“ *Annual Review of Anthropology* 7: 379–403.
- Colson, E. 1953. *The Makah Indians: A Study of and Indian Tribe in Modern American Society*. Manchester: Manchester University Press.
- Cooley, C. H. [1902] 1964. *Human Nature and the Social Order*. New York: Schocken.
- Dollard, J. 1957. *Caste and Class in a Southern Town*, 3, rev. ed. New York: Doubleday.
- Douglas, M. 1975. *Implicit Meanings: Essays in Anthropology*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Eidheim, H. 1969. „When Ethnic Identity is a Social Stigma.“ Pp. 39–57 in F. Barth (ed.). *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Epstein, A. L. 1978. *Ethos and Identity: Three Studies in Ethnicity*. London: Tavistock.
- Erickson, F. 1976. „Gatekeeping Encounters: A Social Selection Process.“ Pp. 111–145 in P. R. Sanday (ed.). *Anthropology and the Public Interest: Fieldwork and Theory*. New York: Academic Press.
- Eriksen, T. H. 1991. „The Cultural Contexts of Ethnic Differences.“ *Man* 26: 12–44.

- Evens, T. M. S. 1977. "The Predication of the Individual in Anthropological Interactionism." *American Ethnologist* 79: 579-597.
- Flett, H. 1979. "Bureaucracy and Ethnicity: Notions of Eligibility to Public Housing." Pp. 135-152 in S. Wallman (ed.). *Ethnicity at Work*. London: Macmillan.
- Foucault, M. 1979. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Harmondsworth: Peregrine. Český 2000. *Dohlížet a trestat*. Kriha o zrodu vězení. Přeložil Č. Pelikán. Praha: Dauphin.
- Geertz, C. 1973. "The Integrative. Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States." Pp. 255-310 in *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books. Český 2000. "Integrační revoluce: Primordiální postoje a občanská politika v nových státech." Pp. 285-343 in *Interpretace kultur*. Přeložil V. Hubinger, H. Červinková, H. Humlířková. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Gellner, E. 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell. Český 1993. *Národy a nacionalismus*. Přeložil J. Markus. Praha: Hřibál.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity.
- Goffman, E. 1969. *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Allen Lane. Český 1999. *Všichni hrájeme divadlo*. Přeložila M. McGrathová. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- Goodman, M. E. 1964. *Race Awareness in Young Children*, rev. ed. New York: Collier.
- Grillo, R. D. 1985. *Ideologies and Institutions in Urban France: The Representation of Immigrants*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hagendoorn, L. 1993. "Ethnic Categorization and Outgroup Exclusion: Cultural Values and Social Stereotypes in the Construction of Ethnic Hierarchies." *Ethnic and Racial Studies* 16 (1): 27-51.
- Hall, S., C. Crichton, T. Jefferson, J. Clarke, B. Roberts. 1978. *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. London: Macmillan.
- Hannerz, U. 1969. *Soulsider: Inquiries into Ghetto Life and Culture*. New York: Columbia University Press.
- Harding, P., R. Jenkins. 1989. *The Myth of the Hidden Economy: Towards a New Understanding of Informal Economic Activity*. Milton Keynes: Open University Press.
- Hillyard, P., J. Percy-Smith. 1988. *The Coercive State: The Decline of Democracy in Britain*. London: Fontana.
- Hobsbawm, E. J. 1990. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press. Český 2000.
- Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita. Přeložil P. Pšejta. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Howe, L. E. A. 1985. "The Deserving and the Undeserving: Practice in an Urban, Local Social Security Office." *Journal of Social Policy* 14: 49-72.
- Jenkins, R. 1981. "Thinking and Doing: Towards a Model of Cognitive Practice." Pp. 93-117 in L. Holy, M. Stuchlik (eds.). *The Structure of Folk Models*. London: Academic Press.
- Jenkins, R. 1982. *Hightown Rules: Growing up in a Belfast Housing Estate*. Leicester: National Youth Bureau.
- Jenkins, R. 1983. *Lads, Citizens and Ordinary Kids: Working-Class Youth Life-Styles in Belfast*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Jenkins, R. 1986a. "Social Anthropological Models of Inter-Ethnic Relations." Pp. 170-186 in J. Rex, D. Mason (eds.). *Theories of Race and Ethnic Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jenkins, R. 1986b. *Racism and Recruitment: Managers, Organisations and Equal Opportunity in the Labour Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kam, V. 1983. "Race and Housing in Britain: The Role of the Major Institutions." Pp. 162-183 in N. Glazer, K. Young (eds.). *Ethnic Pluralism and Public Policy: Achieving Equality in the United States and Britain*. London: Heinemann.
- Kuper, A. 1988. *The Invention of Primitive Society: Transformations of an Illusion*. London: Routledge.
- Laing, R. D. 1971. *Self and Others*. Harmondsworth: Pelican.
- Lee, S. M. 1993. "Racial Classifications in the US Census: 1890-1990." *Ethnic and Racial Studies* 16 (1): 75-94.
- Lerner, E. M. 1972. *Human Deviance, Social Problems and Social Control*. 2nd ed. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Liddiard, M., S. Hutson. 1991. "Homeless Young People and Runaways - Agency Definitions and Processes." *Journal of Social Policy* 20: 365-388.
- Liebow, E. 1967. *Tally's Corner: A Study of Negro Streetcorner Men*. Boston: Little, Brown.
- Lipsky, M. 1980. *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Mann, M. (ed.) 1983. *The Macmillan Student Encyclopedia of Sociology*. London: Macmillan.
- Matza, D. 1969. *Becoming Deviant*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Mauss, M. [1938] 1985. "A Category of the Human Mind: The Notion of Person; the Notion of Self." Pp. 1-25 in M. Carrithers, S. Collins, S. Lukes (eds.). *The Category of the Person: Anthropology, Philosophy, History*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Mead, G. H. 1934. *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviourist*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Miles, R. 1982. *Racism and Migrant Labour*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Milner, D. 1975. *Children and Race*. Harmondsworth: Penguin.
- Müller-Hill, B. 1988. *Murderous Science: Elimination by Scientific Selection of Jews, Gypsies and Others, Germany 1933-1945*. Oxford: Oxford University Press.
- Okely, J. 1983. *The Traveller-Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paine, R. 1976. "Two Models of Exchange and Mediation." Pp. 63-86 in B. Kapferer (ed.). *Transaction and Meaning*. Philadelphia, PA: ISHI.
- Piore, M. 1979. *Birds of Passage: Migrant Labour and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prottas, J. M. 1979. *People Processing: The Street-Level Bureaucrat in Public Service Bureaucracies*. Lexington: Lexington Books.
- Pryce, K. 1979. *Endless Pressure: A Study of West-Indian Life-Styles in Bristol*. Harmondsworth: Penguin.
- Rex, J. 1973. *Race, Colonialism and the City*. London: Oxford University Press.
- Rist, R. C. 1977. "On Understanding the Process of Schooling: The Contributions of Labelling Theory." Pp. 292-305 in J. Karabel, A. H. Halsey (eds.). *Power and Ideology in Education*. New York: Oxford University Press.
- Sahlins, M. 1972. *Stone Age Economics*. London: Tavistock.
- Scott, R. A. 1970. "The Construction of Conceptions of Stigma by Professional Experts." Pp. 255-290 in J. D. Douglas (ed.). *Deviance and Respectability: The Social Construction of Moral Meanings*. New York: Basic Books.
- Smith, A. D. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Solomos, J. 1988. *Black Youth, Racism and the State: The Politics of Ideology and Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stern, D. N. 1985. *The Interpersonal World of the Infant: A View from Psychoanalysis and Developmental Psychology*. New York: Basic Books.
- Stuchlik, M. 1979. "Chilean Native Policies and the Image of the Mapuche Indians." Pp. 33-54 in D. Riches (ed.). *The Conceptualisation and Explanation of Processes of Social Change*. Queen's University Papers in Social Anthropology, Vol. 3, Belfast.
- Troyna, B., R. Hatcher. 1992. *Racism in Children's Lives: A Study of Mainly White Primary Schools*. London: Routledge.
- Wallman, S. 1978. "The Boundaries of Race: Processes of Ethnicity in England." *Man* 13: 200-217.
- Wallman, S. 1986. "Ethnicity and the Boundary Process in Context." Pp. 226-245 in J. Rex, D. Mason (eds.). *Theories of Race and Ethnic Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Willis, P. 1977. *Learning to Labour: How Working Class Kids Get Working Class Jobs*. Farnborough: Saxon House.